

FOLCH CONTRA MORENES. EL LITIGI D'UN ARBOCENC, A CAVALL ENTRE EL SEGLE XVII I EL XVIII

MANEL GÜELL I JUNKERT

Els processos judicials servats en les cúries del batlle de veguers, eclesiàstiques, etc. constitueixen un fons d'inestimable valor per a l'estudi d'un gran nombre de detalls petits i no tant petits, sobre la vida quotidiana dels catalans dels segles anteriors. Un procés en primera instància sobre la compulsa a un cirurgià de l'Arboç, deutor de pensions de censals, pot servir, en aquest cas, per conèixer una aproximació a la dinàmica judicial que solia envoltar una acció d'aquesta mena a principis del segle XVIII. Aquest afer, del tot intranscendent, podria assenyalar-nos, en canvi, un model d'actuacions vàlides per als centenars i milers de casos similars que nodriren la jurisprudència d'època moderna arreu del país.

FOLCH CONTRA MORENES. EL LITIGI D'UN ARBOCENC, A CAVALL ENTRE EL SEGLE XVII I EL XVIII

ELS PROCESSOS EN PRIMERA INSTÀNCIA

A la ciutat de Tarragona s'ubicaven tots els centres administratius i de poder de la comarca. La Cúria del Vicariat Eclesiàstic tenia el seu arxiu al Palau Episcopal. Hom diu, referent als arxius, que l'enemic més gran que tenen, ultra la humitat i el foc, és, abans que cap altra cosa, l'home. Malgrat les vicissituds bèl·liques i catàstrofes per les quals ha passat la ciutat, i en concret la voladura d'aquest Palau Episcopal el 1813, encara ens han arribat alguns dels expedients dels processos tramitats a l'esmentada cúria.⁽¹⁾ A l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona es serveixen aquest expedients que ens han arribat. Figuren com a «processos en primera instància», i potser hauríem d'entendre que configuraven una primera etapa del procediment judicial;⁽²⁾ amb posterioritat, suposem que esgotades les apel·lacions que la llei permetia, la causa devia passar a la Reial Audiència de Barcelona.⁽³⁾

El procés que ens ocupa tracta, com ja hem comentat, de l'incompliment en el pagament d'un censal, encara que l'afer no és tant senzill com sembla a la primera impressió. Hom pot consultar-ne l'expedient a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, processos en primera instància, número 271.⁽⁴⁾ Pot semblar que el muntant a què pujava el deute, 52

ll. 10 s. (ll.= lliures; s.= sous; d.= diners; 1 ll.=20 s.=250 d.), no era un import gaire important, justet com per iniciar una causa judicial, tanmateix creiem que allò més interessant no és pas el resultat de la litis (que no el coneixem amb certitud total), sinó més aviat el seu procés intrínsec, el seu desenvolupament i història. Això ens mostrarà la capacitat operativa que podien tenir persones públiques i privades, l'esperit del dret que imperava i el funcionament de l'aparell judicial a començaments del segle XVIII.

ELS FOLCH DE VINYOLS

Ens resulta, doncs, essencial, conèixer tot el possible sobre els protagonistes que hi van intervenir. Els demandants (que reclamaven les 52 ll. 10 s.) eren Lluís Folch, pagès de Vinyoles, i la seva esposa, Teresa Lluch. La responsabilitat en tot l'afer els venia com a usufructuari i hereva, respectivament, del Dr. Francesc Lluch, pare de Teresa.

Lluís Folch i Torrell va a passar a ser D. Lluís de Folch i de Torrell vers 1706, quan accedia a la noblesa com a Cavaller del Principat de Catalunya.⁽⁵⁾ Una filla seva de nom Engràcia, va casar-se el 29 de desembre de 1711 amb Antoni Manyer i Comes, ciutadà honrat de Barcelona, i en la filiació que consta a l'acte sacramental llegim, efectivament, a Lluís de Folch i de Torrell i a Teresa Lluch.⁽⁶⁾ El fill i hereu de Lluís i de Teresa, Francisco Folch Lluch i de Torrell, tindrà casa parada a Tarragona a mitjans segle XVIII.⁽⁷⁾

EL CIRURGIÀ JOAN MORENAS DE L'ARBOÇ

La part demandada era el cirurgià Joan Morenas, el nostre arboçenc. Seria molt probable que pertanyés a la mateixa família Morenas del Vendrell que, just aquests anys, es traslladava a Tarragona, on obria un negoci de farmàcia. Ocuparien càrrecs municipals, sobretot amb el règim borbònic, al costat del qual es van alinear; aconseguirien augmentar el seu cabal econòmic i el seu pes polític a la ciutat fins que accediren a la noblesa el 1773, i 16 anys més tard eren creats barons de les Cuatro Torres. Ja al segle XIX acumulaven també el títol de comtes d'Asalto.⁽⁸⁾ De moment, no podem provar sinó que Joan Morenas havia estat batejat a la parròquia de sant Julià de l'Arboç el 27 de febrer de 1635. Era fill del negociant Jaume Morenas i de Mònica.⁽⁹⁾ Al seu pare el documentem a

l'abril de 1611 en un capbreu en llatí que va fer-se a l'Arboç, on declarava dues peces de terra de 2 jornals i d'un jornal, respectivament, i apareixia com a «negotiator».⁽¹⁰⁾

Als 26 anys, Joan Morenas s'havia mullerat amb Margarida Fontanilles (el 18 de maig de 1660), filla de Joan Fontanilles i de Margarida,⁽¹¹⁾ de qui va tenir, al desembre de 1669, la seva única filla i hereva Cecília.⁽¹²⁾ El 9 d'agost de 1674 moria la seva esposa Margarida Fontanilles, de mort natural, a l'Arboç, havent rebut tots els sagraments.⁽¹³⁾

Ens trobem, doncs, davant d'un senzill cirurgià de poble (en aquest cas de l'Arboç) vidu i amb una filla que aviat seria casadera, car si va néixer el 1669, el 1680 (quan Joan Morenas creà el censal motiu del procés) tindria uns 11 o 12 anys.

Això no deixa de tenir la seva importància, car podia influir en la configuració del seu esquema mental de cara a l'esdevenidor. Morenas, com a bon pare de família, s'imposava una visió de cara al futur envers la seva filla única.

Quines possibilitats econòmiques podia tenir un cirurgià de poble, a començaments del segle XVIII? No gens dolentes. Els cirurgians eren diplomats i, per tant, professionals de la classe llicenciada pertanyents a un esgraó menor de la burgesia. En els inicis de l'època moderna el cirurgià s'identificava amb el barber,⁽¹⁴⁾ però la professió s'especialitzà amb els anys i ja al segle XVII precisava uns coneixements tècnics degudament acreditats per algun centre oficial.

Vers 1690, un cirurgià de Tarragona ciutat podia guanyar 4 s. per cada sangria que efectués, i 20 s. o 1 ll. si visitava fora.⁽¹⁵⁾

El mateix Joan Morenas s'havia casat amb una núvia dotada amb 550 ll., i un apreciable aixovar.⁽¹⁶⁾ Són xifres gens menystenibles, car se situen molt per damunt del que es podia permetre qualsevol membre del tercer estament. També ens fixem que, a voltes, la documentació l'esmentava amb el títol de «senyor», que acostumava a indicar l'acreditada solvència de l'individu.⁽¹⁷⁾

Tanmateix, Joan Morenas posseïa únicament una caseta a l'Arboç i un bocí de terra, de conreu indefinit. Tot era de poc valor i la terra de pocs jornals de superfície. Aquesta aparent migradesa econòmica explicaria que volgués allargar més el braç que la mànega i que, previsor, s'hagués fet deutor de les 150 ll. del censal.

Morenas, en definitiva, podia gaudir d'una bona posició dins de la societat rural arbocenca, gràcies a la seva família (el seu pare era negociant) i a la seva professió, posició que no venia acompanyada, en canvi, d'una economia a l'alçada d'aquestes circumstàncies socials.

ORIGEN I ANTECEDENTS DEL PROCÉS

Tot l'afer es remuntava a l'any 1680. L'església parroquial de Creixell era creditora d'un censal de preu 150 ll., pensió 150 s. (o 7 ll. 10 s., al canvi en lliures) que havia creat una família de Torredembarra. Francesc Fontanilles i Mariagna pagaven anyalment la pensió del censal cada 1 de setembre, fins que va esdevenir-se la defunció del primer, i més tard la de la segona. En un codicil de 18 de gener de 1679, Mariagna, vídua i hereva de Fontanilles, nomenava com a curadors dels seus fills gent de confiança: el Dr. Francesc Lluch, doctor en medicina, Pere-Joan Magrinyà, pagès, Josep Fontanilles, Joan Virgili i Joan Gatell, tots de Torredembarra, llevat de Magrinyà, que era vendrellenc,⁽¹⁸⁾ «als quals humilment suplica (...) miren per los au<g>ments de mos fills y de s-a hazienda».⁽¹⁹⁾

Els testaments o últimes disposicions acostumaven a tenir una clàusula per la qual el testador pregava que es procedís a la liquidació de tots els seus deutes. Aquesta era feina dels curadors dels hereus Fontanilles. Així doncs, Francesc Lluch va anar a la parròquia de Creixell i va lluir el censal de 150 ll. esmentat adés.⁽²⁰⁾

Aquell mateix dia, 21 de febrer de 1680, el Rnt. Salvador Pastoret, parroquià de Creixell, rebia les 150 ll. de Lluch, n'hi feia àpoca (rebut), i les tornava a lliurar en concepte de creació de censal. El nou censalista era el cirurgià Joan Morenas, de l'Arboç, que tot seguit procedia, així mateix, a signar àpoca de rebuda al rector Pastoret, «Dictor die lo Rnt. Rr. Salvador Pastoret deixa dita quantitat al Sr. Joan Morenas chirurgia del Arboç, a, raho, de censal que son set lliuras y mitja pagadoras en la forma o <que ho> tenien los hereus de la casa de Gatells y despres Fontanillas, y que puga quitar en la mateixa conformitat que dits Gatells y Fontanillas podian quitar y per so dit Sr. Joan Morenas obliga tots sos bens aguts y per haver ab Jurament y promet pagar al primer de

setembre la part de la prorrata y de aqui al devant la prorrata per enter tots anys...»⁽²¹⁾

UN ELEMENT EN DISCÒRDIA. EL REVERENT PICH

Fins aquí tot semblava normal, però resultà que va traspasar el rector Pastoret, i va ser substituït a la rectoria creixellenca pel Rnt. Bonifaci Pich, doctor en Teologia. Per les raons que fossin (no s'esmenten enlloc del procés) Pich no va voler aprovar la lluiació del censal que va fer el Dr. Francesc Lluch, ni tampoc cobrar les pensions que ara devia reintegrar Joan Morenas: «al metre lo esmerç que dit R(e)v(erent). Salvador Pastoret q(u)o(ndam) R(ecto)r, de dit lloch feu en favor de Joan Morenas cirurgia del Arbos suposat que no ha volgut cobrar les pensions cessas del censal que dit Morenas vene <vengué>, y originalment crea».⁽²²⁾ Això devia ser vers 1691, perquè al setembre de 1698 Morenas devia 7 pensions, un total de 52 ll. 10 s.

No per això va deixar de cobrar el Rnt. Bonifaci Pich. Amb una habilitat admirable va manegar-s'ho per cobrar les 52 ll. 10 s. dels Folch, hereus del Dr. Francesc Lluch, aquell qui havia lluit el censal al febrer de 1680. Destaquem l'habilitat de Pich, perquè teòricament Lluch (o els Folch, com a hereus seus), no havia de responsabilitzar-se'n en absolut. Si la lluiació no hagués estat vàlida, en tot cas, tocava respondre als antics deutors del censal, els Fontanilles, però no pas a Lluch, qui va fer de mitjançer, qui només actuava en representació i com a curador dels béns dels pubills Fontanilles.

L'11 de febrer de 1699 Lluís Folch pagava les 52 ll. 10 s. a Pich, i aquest n'hi feia època davant el notari Pau-Joan Nogues, de Riudoms.⁽²³⁾ Hom podria pensar que Pich no considerava vàlida la lluiació de 1680, i per tant tampoc la subsegüent creació de censal a favor de Morenas. La mala fe del Rnt. Bonifaci Pich es palesa en el fet que, tot seguit, cedia als Folch «... sens empero evicció ni obligació de béns,»⁽²⁴⁾ tots els drets perquè poguessin actuar contra Morenas. Si realment creia que tenia algun dret contra Morenas, llavors implícitament no podia negar la validesa del censal que havia creat aquest...

Com fos, Pich no volia a Morenas com a censalista, i havia aconseguit dues coses: que pagués un altre i, a més, desentendre's de les raons judicials que podien derivar-se'n. «Chapeau»!

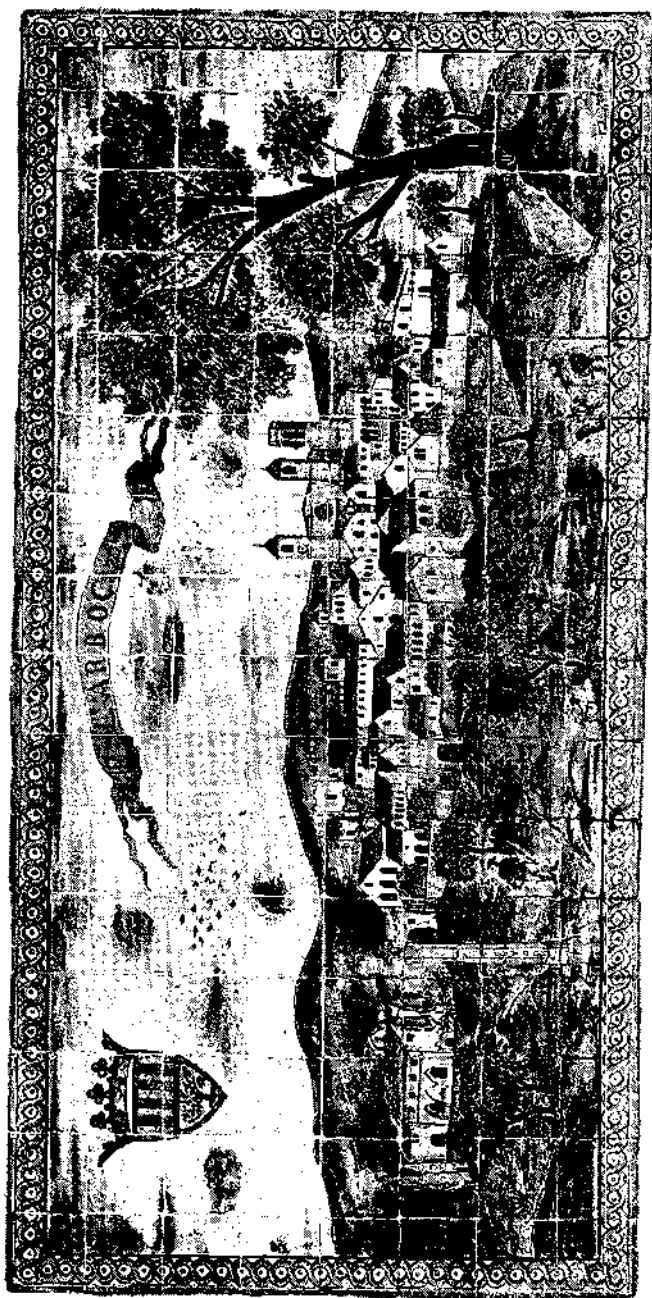
COMENÇA LA PUGNA JUDICIAL

Els primers al·legats del procés porten data de 28 de setembre de 1699. Folch s'hauria pres uns mesos per pensar-s'ho, però finalment movia litigi contra Morenas, i a través d'un procurador aniria fent les diligències i portant els papers que calguessin a la Cúria del Vicariat Eclesiàstic de Tarragona. Era en aquesta cúria on solien dirimir-se litis sobre cobrament de censals, i no necessàriament de censos o persones vinculades a l'estament eclesiàstic.⁽²⁵⁾ L'arquebisbe detenia, com a senyor baronial de Tarragona, tot i la senyoria compartida amb el comte de Barcelona —i rei de les Corones Castellana i Aragonesa—, potestat per a nomenar el jutge d'apel·lacions, i subsidiàriament a aquest, la facultat de decidir en les apel·lacions que s'esdevinguessin. La ciutat de Tarragona centralitzava les diverses cúries governamentals (la Cúria del Vicariat, la Cúria dels Veguers i la Cúria del Governador), per tant, no ens ha d'estranyar que els respectius procuradors de les dues parts fossin notaris de la ciutat de Tarragona. El procurador que advocava a favor dels Folch era el notari Ignasi Casanova.⁽²⁶⁾

En les al·legacions de 28 de setembre de 1699, Casanova presentava la causa en 15 capítols. Admetia que el Rnt. Bonifaci Pich no havia volgut cobrar a Morenas les pensions del censal, però acusava a aquest de no pagar, i de deure 52 ll. 10 s. als seus clients Lluís Folch i la seva esposa Teresa Lluch.

Amb anterioritat, l'expedient del procés conté l'interrogatori d'una sèrie de testimonis, de Tarragona, que donaven fe d'alguns dels extrems que Casanova empraria en els seus al·legats. Els testimonis cridats, teòricament involucrats en l'afer (del qual, almenys en devien de saber alguna cosa) foren: Narcís Carrera, prevere i beneficiat de Tarragona, Bonaventura Navarrés, i Josep Girona, notari públic.⁽²⁷⁾

El fet que Casanova presentés una minuta completa per import total de 23 ll. 7 s. i que, al final d'un informe de data 16 de febrer de 1700, afegís aquesta xifra als debits de Joan Morenas (les 52 ll. 10 s., que sumades a aquestes 23 ll. 7 s., i a les d'un altre lletrat, de 12 ll. 6 s., feien un total de 87 ll. 11 s.), fa pensar que en realitat Ignasi Casanova actuava com a fiscal a la Cúria del Vicariat, més que com a procurador dels Folch, i que la minuta corresponia a les costes del procés.⁽²⁸⁾

Panoràmica del segle XVII de la vila de l'Arboç. En primer lloc la creu de terme, del segle XV, de la carretera vella de Vilanova, al fons la vila emmurallada i, a la dreta, la silueta de l'antic hospital gòtic (plafó de ceràmica d'en Fontanals).

MORENAS ES DEFENSA

Casanova presentava minuta el 16 de febrer de 1700, perquè el procés havia cremat una de les seves etapes. El 5 de febrer anterior el tribunal (suposem que de la Cúria del Vicariat Eclesiàstic) havia fallat sentència condemnatòria contra Joan Morenas.⁽²⁹⁾ Aquest no es conformaria fàcilment, i va llogar els serveis d'un procurador, Bartomeu Costany, notari de Tarragona. Si el 5 de juny de 1700 havia fet procura a favor del pagès Domingo Sala, convilatà i gendre seu, cinc dies després, el substituïa en favor de Bartomeu Costany.⁽³⁰⁾

El 19 de juny de 1700 Costany feia els seus al·legats en defensa de Morenas, i els presentava a la Cúria del Vicariat, fent constar al principi, en llatí, la procura que el facultava com a representant seu.⁽³¹⁾

La defensa que bastí Costany pretenia l'anul·lació de la sentència condemnatòria en base a desacreditar la validesa del procés fins aquell moment seguit «dita Sentencia 'est omnino' infecte de vicis de notorias nullitats y manifestos errors de dret». Els arguments que esgrimia no eren pocs.⁽³²⁾ En primer lloc hi havia l'actitud del Rnt. Bonifaci Pich, actitud incomprendiblement negativa, que havia començat a enredar-ho tot. En negar-se a acceptar la redempció del censal, no podia tenir ni cedir cap dret de res: «y no havent volgut dit Pich aprovar la quitació ni creació de censal, com a pogut cedir lo dret a ell competent per lo dit censal si 'ipse non habuit' <pregunta> y <no éssent> la creació de dit censal (...) en favor de dits folchs, com poden dits folchs tenir dret <altre pregunta>». Això ja ho hem observat nosaltres al començament; resulta difícil justificar la intervenció dels Folch en l'afer del censal, com a part interessada.

En segon lloc hi havia l'acte documental de la creació de censal que Morenas feia a favor de la parròquia de Creixell el 21 de febrer de 1680. Sembla que l'esmentat acte no s'havia constituït en una escriptura notarial formal, ans es tractava de: «una simple nota sens contenir dia cert ni testimonis certs...» Efectivament, en el document no figurava la clàusula dels testimonis, ni estava datat... convenientment. Es llegia «dicto die», fent referència a què es tractava d'una mateixa data anteriorment citada, però no s'afegia (com hauria procedit per referenciar correctament) «Inmediate supra».

Finalment, encara que l'esmentada acta de creació de censal fos vàlida, enlloc no apareixia la parròquia de Creixell, només el nom del rector Salvador Pastoret. Donava a entendre una relació contractual privada, i com és que el Rnt. Bonifaci Pich no era hereu ni successor de Pastoret, no podia disposar dels béns d'aquell (en aquest cas les 150 ll. del censal).

Efectivament, la nota de creació de censal no s'entenia si no era a nom de la parròquia de Creixell. I en aquest supòsit, Bartomeu Costany reblava la qüestió argumentant que Pastoret no podia «fer dit esmerç de censal sens cognició i intervenció del ordinari», de la mateixa manera que, més tard, tampoc Pich podia fer aital: «com podia segons lo dret lo Reverent Rector Pich sens decret de ordinari cedir y renunciar <interrogació>».

Resultava evident que l'acte de creació de censal es considerava clau en aquell procés, i que l'actitud del Rnt. Bonifaci Pich constituïa un punt d'inflexió de capital importància. Un atac contra aquests fronts faria que la causa girés el cap a un tercer responsable que havia procurat no prendre-hi part, l'església parroquial de Creixell, virtual víctima, que havia escapolit responsabilitats embolicant els Folch.

Les intencions de Costany eren prou bones, però els arguments eren fluixos, car només se sustentaven en detalls legalistes sobre la formalitat d'un document, la legalitat del qual podia provar-se per consuetud.

MÉS AL·LEGACIONS

No havia passat un mes i mig que Ignasi Casanova responia als al·legats del seu homòleg Costany amb una nova tanda d'al·legacions.⁽³³⁾ Que aquests nous al·legats eren en resposta als de Costany, ho deixava Casanova ben clar al començament: «Las nulitats oposades per la <part> ad(ver)sa de Morenas son frivolas, insubsistents i irrelevants...»

En primer lloc sembla que el Rnt. Bonifaci Pich havia arribat a cobrar algunes de les pensions del censal, i per tant això li donava dret a fer ús d'accions o de cedir-les, en aquest cas als Folch.

Per altra banda, l'acte de venda de censal a favor de Morenas era del tot vàlid. En el document que l'antecedia, Salvador Pastoret havia fet, com ja hem dit, una àpoca al Dr. Francisco Lluch per les 150 ll. que tot seguit lliurava a Morenas. La documentació anava seguida, i s'havia d'entendre que ambdós documents eren protocolitzats amb la mateixa data i els mateixos testimonis, i que aquestes dades figuraven en el primer dels dos. Això era d'una obvietat tan aclaparadora que Casanova no dubtava a qualificar els arguments de Costany de «pura cavillacio».

També matisava el contingut de la nota de venda de censal en la qual, segons Costany, no apareixia la parròquia de Creixell, sinó el nom del Rnt. Salvador Pastoret, com si fos persona privada. En realitat sembla que més avall constava que Morenas es comprometia a pagar les pensions del censal al Rnt. Pastoret com administrador de certs aniversaris <de l'església parroquial de Creixell>, i en qualitat de tal, sí que podia entendre's que actuava en representació de la parròquia creixellenca.

Finalment quedava la qüestió de la capacitat del Rnt. Salvador Pastoret d'alienar béns de l'església. Costany havia qüestionat que Pastoret tingués dret a obrar d'aquesta manera sense «decret de l'ordinari». Casanova rebutja l'argument dient que no es necessitava pas cap autorització «puy <pues> havent cobrat lo que se li devia no aliena cosa alguna de la rectoria per dita cessio y no alienant es indubitat no necessitaria de decret algun...»

Finalment Ignasi Casanova acusava el seu oponent de pretendre guanyar temps i retardar l'execució de la sentència condemnatòria contra Morenas.

LA BATALLA DE L'ACTE D'EXECUCIÓ DE SENTÈNCIA

Quan Joan Morenas va crear el censal de 150 ll. a favor de l'església parroquial de Creixell, obligà, a l'escriptura, tots els seus béns: «... y per so dit Sr. Joan Morenas obliga tots sos bens aguts y per haver ab Jurament».⁽³⁴⁾

A partir d'aquest moment les al·legacions (que seguiran caient) estaran clarament centrades a un objectiu: l'acte d'execució de la sentència contra Morenas, que podia costar-li un desnonament.

El primer tràmit de la Cúria, per a procedir a l'execució, consistia a enviar unes «lletres publicatòries» a l'Arboç. El 14 de juliol de 1700 Bartomeu Costany demanava «lletres absolutòries» per a l'anul·lació de les «publicatòries» que, segons deia, anaven contra la causa i alteraven el procés.⁽³⁵⁾

Però Ignasi Casanova no va adormir-se pas. Va presentar certificat acreditatiu de la naturalesa de Joan Morenas (acta del seu bateig a l'Arboç, feia 65 anys⁽³⁶⁾) i demanà l'expedició de les «lletres publicatòries». Per fi, el 10 de juliol Ramon Freixas, prevere de l'Arboç, diligenciava un acusament de rebuda, que creiem no podia referir-se a altra cosa més que a les ditxoses «lletres publicatòries».

De 5 de novembre de 1701 és un document en llatí, que anuncia al marge: «Litteris requisito», i en el qual hom pot llegir «fuerit requisitus in bonis tam mobilibus <cum> immobilibus dicti Joannis Morenas Vestras jurisdictionem rephendis exequutionem promptam et rigita...» Aquestes paraules deixen poc espai al dubte, però l'acabament del document és encara més contundent: «Dats. Tarracone de 9 (...) mensis novembris Anno <a> nat(ivi)t(ate) Dom(in)i. Deu Joan Morenas Silurgia de la vila del Arbos per lo deute principal en que es estat condempnat S. J. — 52 ll. 10 s. lt. deu per los gastos fets en la p(rese)nt causa sorpresa p(er) las p(rese)nts llettras S.J. — 35 ll. 13 s.» (signava Josep Mora, bisbe de Moronea, i protocolitzava Ramon Permini, notari de la cúria metropolitana).⁽³⁷⁾

MASSA TARD PER A UN CANVI D'ESTRATÈGIA

El 9 de gener de 1702 Bartomeu Costany tornava a actuar judicialment. Aquest cop, però, elevava un suplicatori. Ja s'havia realitzat l'execució de la sentència contra els béns de Joan Morenas, que no consistien més que en una casa a l'Arboç i un tros de terra, propietats que Costany avaluava «de poc valor y jornals axibe <així be> sia cosa tot de poc valor y preu...» Costany actuava ara com a procurador de Cecília Morenas i Fontanillas, filla de Joan Morenas i esposa del pagès Joan-Domingo Sala. Costany volia donar un gir al procés i intentar salvar tot el possible; pretenien que els béns executats quedessin «en família».

Quan Margarida Fontanillas va morir, no deixà testament. L'única hereva que tenia era aquesta filla Cecília, però el seu pare Joan Morenas no li havia reintegrat el que li pertocava de l'herència materna. Davant de l'execució del procés, Cecília reclamava ara la seva herència, i la llei devia donar-li prelació (almenys en els drets devia tenir prelació, potser seria diferent quan hi havia un auto d'execució pel mig...) «y en dits bens sia primer y mes privilegiat acreedor dita Sala que no dit folch adhuc que dit folch tingues ben justificat son pretes credit (...) y per consequent es dita Cecilia primera y mes privilegiada acreedora...»⁽³⁸⁾

No consta al final del procés cap altra sentència més. Això ens ha de menar a suposar que, amb tota probabilitat, l'execució tan temuda va dur-se a terme, i els Morenas, pare i filla (per la part que li tocava a cadascú) van sofrir un desnonament en el seu patrimoni.

ÚLTIMES CONSIDERACIONS

El present procés versa sobre una temàtica força vulgar: l'incompliment en el pagament de les pensions d'un censal, un deute ben migrat, 52 ll... Amb tot, déu n'hi do els esforços que arribarien a esmerçar-se per aquestes lliures.

En línies generals semblava clara l'obligació de Morenas de cotitzar les pensions de 7 ll. 10 s., i també que no ho va fer durant molt de temps, faltant clarament a l'estipulació escrita, per això el procés va durar tant poc, uns dos anys i mig.⁽³⁹⁾ No té, doncs, una trama seqüencial gens complex, llevat de l'atípic detall que constitueix l'actuació del Rnt. Bonifaci Pich. Amb ell comença tot l'afer; des que es negà a cobrar de Morenas, va fer mans i mànegues per tal de seguir cobrant d'algú altre. El seu desig era trobar un mitjançer, per tal de no cobrar directament de Morenas, i el va trobar en els Folch, als quals, a més, va animar possiblement a pledejar contra l'arbocenc. Ens resultarien molt aclaridores algunes notícies que ens poguessin il·luminar sobre les relacions entre Pich i Morenas, però malauradament no en posseïm cap.

Si Pich no va burxar els Fontanillas (primers censalistes, d'abans de 1680) segurament era perquè considerava vàlida la redempció que van fer. No volia pensar el mateix del censal venut a Morenas per la raó que fos (enemistat?, sospites d'insolvència?). Aquest és un punt determinant

en tot l'afer, un punt que àdhuc l'admet la part fiscal (Casanova), però en el qual no insisteix prou la part de Morenas (Costany).

LES CONSEQÜÈNCIES FINALS

Hem d'acabar forçosament amb les conseqüències del procés. Si com nosaltres creiem va arribar a executar-se la sentència condemnatòria contra els béns de Morenas, aquest podia haver perdut, segurament, el bocí de terra que detentava.

Per molt «de poc valor y jornals...» que fos, unes 50 ll. o més sí que podia valdre.⁽⁴⁰⁾

Però els Morenas no perdien solament les 52 ll. 10 s., sinó bastant més. Ignasi Casanova afegeix al dèbit l'import dels costos del procés, desglossat entre els seus havers i els d'un col·lega de nom Sanahuja. Hem tingut ocasió de llegir les transcripcions que n'hem fet, i el total pujava fins a unes 88 ll. 3 s.⁽⁴¹⁾ A tot això encara caldria afegir, és clar, la minuta de l'advocat defensor, Bartomeu Costany, de qui no ens podem permetre creure que treballés de franc. Si la minuta d'Ignasi Casanova s'elevava a 23 ll. 7 s.,⁽⁴²⁾ la de Costany podia ser perfectament similar. Si hem encertat la minuta de Bartomeu Costany en les nostres especulacions, les despeses globals del procés haurien costat a Morenas l'import total de 111 ll. 10 s., aproximadament. És l'equivalent a gairebé quinze cotitzacions anyals del censal de 150 ll. Aquestes despeses derivades dels costos del procés i la minuta suposada de l'advocat defensor passarien de les 58 ll., suma superior a la quantitat que hom reclamava (52 ll. 10 s.).

EPÍLEG

Morenas, doncs, no era només el perdedor, sinó el «gran perdedor» d'aquest procés. Contra ell s'havien coal·ligat oponents formals i circumstancials més importants del que hom podria pensar. Les simpaties a favor de la part de Folch no poden passar-nos inadvertides si tenim en compte: a) La influència dels Folch, poderosa família d'hisendats a Vinyols, que s'ennoblirien, com hem dit, al cap de pocs anys, b) La no

menys influent personalitat del notari Ignasi Casanova, possible protofilipista, que va fer-se càrrec del procés, no ho passem per alt, durant el primer regnat de Felip V (els primers anys del segle XVIII), c) El fet força qüestionable de la imparcialitat que una Cúria Eclesiàstica podia mantenir quan pel mig hi havia interessos seus, com era el cas d'un censal a favor d'una de les seves parròquies. Malpensem sinó, perquè Costany no devia treure tot el suc possible a l'actitud del Rnt. Bonifaci Pich...

Morenas només havia comptat amb cartes perdedores.

NOTES

- (1) RAMON I VINYES, Salvador - FUENTES IGASO, Manuel M.: *Processos de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, volum I, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Col·lecció Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya, núm. 7, Barcelona, 1990, pp. 7-8. La Cúria del Vicariat no semblava limitar la seva jurisdicció únicament al territori de la ciutat, ans semblava aplegar una tipologia determinada de causes judicials, referents a drets, pagaments, o d'altres causes de tipus civil, d'arreu de l'arquebisbat. Per això, el procés que aquí escatim té a veure amb l'incompliment en el pagament d'un censal, encara que les parts siguin, una de Vinyols i l'altre de l'Arbog, i pel mig hi trobem l'església parroquial de Creixell. Potser el fet que aquesta última fos la creditora del censal impagat també podria explicar que el procés anés a parar a la Cúria del Vicariat Eclesiàstic, i no a la Cúria dels Veguers o a la del Governador.
- (2) No val a confondre el procés amb el procediment, aquest té a veure únicament amb la forma, l'ordre legal i l'observança dels jutges. Vegeu, per exemple, CABANELLAS, Guillermo, *Diccionario Enciclopédico de derecho usual*, VI, 18ª ed., Heliasta S.R.L. Buenos Aires, 1984, p. 434.
- (3) L'arxivació de la documentació judicial civil a l'època moderna sembla que passava abans per l'Audiència Territorial de Barcelona; s/a: *L'Arxiu de la Corona d'Aragó*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1980, p. 38. Al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya es serva el que resta del que al segle passat formaven un corpus d'uns 125.000 plets civils i criminals —LARRUCEA, Carmen - ZULETA, Fabiola: «Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya», a *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 39—. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, secció Reial Audiència, es conserva un conjunt documental sobre plets civils (ss. XVI-XIX) d'unes 13.000 unitats. Ambdós fons estan encara avui per catalogar i per revisar.
- (4) L'expedient no té numerats els folis. El còmput dels folis és nostre. Totes les referències que no especifiquem s'hauran d'entendre relatives a aquest document.

- (5) Així va inscriure's al *Llibre Vert* de la noblesa del Principat de Catalunya, el 24 de febrer de 1706; MORALES ROCA, Francisco José: «Registros Nobiliarios del Brazo Militar del Principado de Catalunya: el 'Llibre Vert' del antiguo Brazo Militar (1602-1713)», en *Hidalguia*, 201, Madrid, 1987, p. 457.
- (6) ARXIU HISTÒRIC ARXIDIOCESÀ (=AHA), Matrimonis de Tarragona, 1696-1717, f. 135.
- (7) Al carrer de la Nau. Així ho constatem en un capbreu de 1748; ARXIU HISTÒRIC PROVINCIAL DE TARRAGONA (=AHPT), Josep Fochs, notari, reg. 411, f. 73.
- (8) GRAMUNT, José: *Tarraco Gentilicia*, Barcelona, 1968, pp. 169-171. A més de la coincidència cronològica, geogràfica i onomàstica hi ha també el fet que el 10 de juny de 1700 Joan Morenas ens apareix, no com cirurgià, sinó com a 'pharmacopula' —concretament apareix així en la procura de substitució que féu a favor de Bartomeu Costany, f. 28è.v.—, o sigui, farmacèutic, o apotecari d'espècies o remeis sanitaris, igual que eren els Morenas instal·lats a Tarragona.
- (9) Certificat parroquial de maig de 1700, f. 33è.v.
- (10) AHPT, l'Arbog, Capbreus de 1611, reg. 3971, caixa 7. El llibre és indexat i es compon de dos capbreacions. És escrit en llatí, amb molt bona lletra i excel·lentment conservat.
- (11) A Torredembarra. Certificat del rector Josep Llobera de Torredembarra, f. 42è. A la vila torrenca localitzem, en aquest període, una família de negocians amb aquest mateix cognom, tal volta parents d'aquests sogres de Joan Morenas. Vegeu ROVIRA I GÓMEZ, Salvador, J.: *Els Fontanilles de Torredembarra. Un llinatge torrenc de ciutadans honrats de Barcelona*, «Paratge tarragoní», 9, 1993.
- (12) Margarida, Maria, Cecília va ser batejada el 7 de desembre de 1669 a la parròquia de Torredembarra. f. 41è.
- (13) Certificat del rector Ramon Freixas, de sant Julià de l'Arbog; f. 42è.
- (14) SÁNCHEZ REAL, José: «Noticias de cirujanos de Tarragona y su campo (s. XIV-XVII)», en *Quaderns d'Història Tarraconense*, VIII, 1988, Diputació de Tarragona, pp. 97-99.
- (15) Almenys les guanyava el cirurgià tarragoní Pere-Joan Manresa quan visitava els Alberich, mercaders de Tarragona, que residien a ciutat i posseïen un mas als afores. —ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (=ACA), Reial Audiència, plet civil núm. 1368, p. 148—. Sembla, a través d'aquests comptes, que el cirurgià no feia gaire cosa més que visites, sangries i, en tot cas, assistir al metge.
A la Tarragona de 1715 hi havia 10 cirurgians, i els seus patrimonis oscil·laven entre les 200/300 ll. els que menys i les 700/840/1.700 ll. els que més, declarant uns guanys professionals d'unes 200/300 ll. anyals; AHPT, Economia i Hisenda, núm. 178.
- (16) «Compta o memoria de la Roba ha donat Joan fontanillas a sa filla margarida vuy a divuyt de Agost millesimo sex(centesi)mo. sexagessimo es lo seguent», f. 43è.
- (17) A banda que fos de noble condició, burgès o hisendat, el títol de «senyor» solia aplicar-se a personatges que gaudien s'una sòlida posició econòmica.
- (18) Curador era aquell qui tenia cura, per encàrrec testamentari, dels béns i patrimoni de pubills menors d'edat; no val a confondre'l amb els tutors, els quals tenien a cura la seva vetlla i educació. Les disposicions testamentàries solien nomenar els tutors també curadors (o sigui, tutors i curadors —era el cas, d'almenys, el Dr. Lluch—), i sovint, entre aquests, hi havia els marmessors.

- (19) L'expedient del procés inclou un certificat de 19 de gener de 1700, de la clàusula de tutors que disposà Mariàgna Fontanilles. Es tracta d'un full solt, plegat entre els folis 13è. i 16è.
- (20) «Lluïció, quitació o redempció» d'un censal (o sigui, retornar al comptat el capital rebut en censal) era el mateix. Hi ha força bibliografia sobre la qüestió dels censals; nosaltres podem recomanar com a síntesi més encertada a FERRER I ALÓS, Llorenç, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages. Segle XVIII», en *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 101-128. També: TELLO, Enric, «La utilització dels censals a la Segarra del set-cents; el crèdit rural i explotació usuària», i PESET, M. - GRAULLERA, V., «Els censals i la propietat de la terra al segle XVIII. València», dins de la revista *Recerques*, núm. 18, Ed. Curial, Barcelona, 1979, p. 47-71 i 107-138, respectivament. Més orientat a la temàtica del dret civil en general, no deixa de ser recomanable consultar BROCA, Guillermo M^o de, *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil, y exposición de las instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y de la jurisprudencia*. Herederos de Juan Gili, editores, Barcelona, 1918.
- (21) f. 11è.v. Que es tractava de les mateixes 150 ll. és una qüestió que trobem a bastament esmentada. Vegem, a tall d'exemple, unes al·legacions de 28 de setembre de 1699, al f. 8è.v.: «lo preu de dit censal lluit se torna a esmersar rebentlo Joan Morenas (...) lo qual vení <vengué> y originalment crea en favor de dita igl(es)ia de Crexell un censal de semblant preu».
- (22) Al·legacions del procurador dels Folch, de 28 de setembre de 1699, entre els folis 8v.-10.
- (23) F. 12è.
- (24) Per tal de no comprometre's massa...
- (25) Almenys això sembla si tenim en compte la matèria més abundant que es dóna en aquests processos. S. RAMON - M. FUENTES, *Op. cit.*, p. 7.
- (26) Casanova devia estar començant la seva carrera quan va fer-se càrrec del procés. Amb pocs anys es reputaria com l'hàbil lletrat que devia ser. L'any 1715, en la darrera insaculació del Consell municipal populista de Tarragona, era elegit cònsol segon de la ciutat. Com a tal va desenvolupar una tasca ingent en l'impàs cap al règim borbònic, concretament en la recaptació i recompte dels diferents talls que van aplicar-se a la ciutat, almenys dels dos migs talls que van cobrar-se al maig i a l'agost de 1715. —GUÉLL I JUNKERT, Manel - ROVIRA I SORIANO, Jordi: *Tarragona el 1715. Aspectes socials del patrimoni urbà i rústic a l'època de la implantació borbònica*, Biblioteca Tarraconense, 3, Delegació de Tarragona de la SCGHSV. & Centre d'Estudis Tarragonins «Antoni Agustí», 1993 (en premsa) —. En el tall de 1715 declarava un patrimoni de 900 ll., format per una casa al carrer Portella (600 ll.) i el que guanyava (300 ll.) —id.—. L'any 1736 seguia ostentant la notaria de la Cúria Eclesiàstica de la Província —Cadastrer de 1736; AHPT, secció Economia i Hisenda, 190, núm. 24—. Del seu matrimoni amb Caterina Rebull, va ser pare de dues filles: Teresa i Josepa-Antònia. La primera va casar-se el 10 de setembre de 1724 amb el notari Ignasi Seguí, i la segona ho feia el 5 de juliol de 1744 amb el també notari Pau Salas i Jover —AHA: Matrimonis de Tarragona, 1717-1742, f. 72v., i 1742-1754, f. 34, respectivament—. Els padrins de noces van ser alts càrrecs de la Mitra tarragonina, quatre canonges i un ardiaca de

Vilaseca. Això evidencia encara més els poderosos vincles que Casanova mantenia amb la administració eclesiàstica de Tarragona. Ignasi Casanova vivia en-cara l'any 1755, quan ens consta la seva intervenció com a actuari de part de la Cúria en una concòrdia —AHPT, Josep Fochs, notari, Llibre de Concòrdies, 1736-1754, reg. 423—.

- (27) El notari Josep Girona declarava un patrimoni de 1.600 ll. en el tall de 1715, any a partir del qual encara es situaria millor, car s'alineà al bàndol filipista i, després de figurar en el primer consistori borbònic de Tarragona —JORDÀ FERNÁNDEZ, Anton: *Poder i Comerç a la ciutat de Tarragona. S. XVIII*, Institut d'Estudis Ramon Berenguer IV, Diputació de Tarragona, 1988, p. 117— obtingué un alt càrrec a Barcelona. Ell i els seus parents eren considerats botillers per al poble, almenys vers 1725. GÜELL i JUNKERT, Manel: «Pressió política i pressió fiscal a la Tarragona del primer quart del segle XVIII. La llengua catalana el 1725», en *Llengua Nacional*, 12-13, març-abril de 1993 (en premsa).
- (28) L'informe de 16 de febrer de 1700, en llatí, acabava dient, en català: «Deu Joan Morenes cirurgia de la vila del Arboç per lo deute principal en que es estat Condemnat, 52 ll. 10 s. / lt. deu per los gastos fets en la p(re)se)nt Causa Compresos dos p(re)se)nt lletres, 23 ll. 7 s. / Sanahuja V.J., 12 ll 6 s.» Al f. 24è.
- (29) «Ab sentencia en lo present tribunal proferida als sinch del mes de febrer del corrent any mil setcents fou declarat y condemnat Joan Morenas cirurgia de la vila del Arboç, dios(esi) de Barcelona en donar y pagar als conjuges lluis y theresa folchs de Vinyols la quantitat de Sinquanta dues lliuras deu sous per ser pensions....»; Al·legacions de Costany de 19 de juny de 1700, f. 28è.
- (30) F. 28è.v.
- (31) Bartomeu Costany era fill d'uns pagesos de Barcelona. S'havia doctorat en drets i ja exercia com a notari a 8 de juliol de 1685, dia en què es casava amb Francisca Carreras i Queralt, filla del ciutadà honrat de Barcelona Francisco Carreras i de Magdalena Queralt —AHA, Matrimonis de Tarragona, 1652-1696, f. 118—. L'11 de desembre de 1712 casava la seva filla Maria Antònia amb el doctor en drets Ignasi Coma, habitant a Barcelona —AHA, Matrimonis de Tarragona, 1696-1717, f. 134—. Resulta curiós constatar que l'any 1715 declarava la mateixa valoració patrimonial que el seu oponent Ignasi Casanova: 900 ll. (600 ll. d'una casa al carrer Cavallers més 300 ll. dels guanys que obtenia del seu treball). Costany també va formar part del consolat tarragoní, essent cònsol segon de la ciutat el 1707 i el 1710 —A. JORDÀ, *Op.cit.*..., p. 333—. Bartomeu Costany va formar part del govern municipal en el període austriacista, en canvi Ignasi Casanova fou cònsol quan l'exèrcit filipista ja havia conquerit la ciutat des de feia quasi dos anys, col·laborant en la recaptació de les impositcions tributàries del nou règim, i més tard, seguint estretament vinculat a la Mitra tarragonina. Potser caldria veure, en aquests pocs indicis circumstancials, una oposició política entre els dos notaris.
- (32) Els al·legats del notari Bartomeu Costany ocupen els folis 25è a 28è.
- (33) La data d'aquestes al·legacions és de 28 de juny de 1700, però, tal i com vénen disposades en l'expedient, creiem que hi podria haver l'error d'un mes. Abasten dos folis, el 29è. i el 30è.
- (34) F. 11è.v.

- (35) F. 32è. Això ens indica que el procés d'execució ja s'havia iniciat.
- (36) F. 33è.v.
- (37) F. 38è.v.
- (38) F. 40è.-41è.
- (39) Des de setembre de 1699 al 3 de març de 1702, data de l'últim document que trobem al final de l'expedient. Aquests processos en primera instància eren relativament ràpids, però si arribaven a la Reial Audiència, podien estar-hi anys i panys. De vegades els plets on es pugnava per quantitats importants podien durar gairebé un segle, i s'heretaven de pares a fills. El plet que van mantenir els Montserrat contra els Corbera-Rubí-Pignatelli-Jordán de Urríes, per la baronia d'Altafulla i la Nou, va durar quasi 150 anys (1687-1835?) —GÜELL I JUNKERT, Manel: «El traspàs de la baronia d'Altafulla en el segle XVII», en *Estudis altafullencs*, 17(1993), pp. 53-74—. En una dimensió més propera, el plet entre els Vila, cavallers de Barcelona, i els ducs de Cardona, per la venda il·legal d'un lleuda de corall i peix a Cadaqués (valorada en 3.000 ll.), va durar uns 30 anys (1660-1699) —ACA, Reial Audiència, plet civil núm. 6533—.
- (40) A la vàlua de Tarragona de 1715, per agafar un punt de referència, el jornal de terra més pobre, la «terra campa», s'avaluava en 25 ll., després seguien la garriga, els gar-roterals, el mallol i el secà, de 40 ll., la vinya, de 60 ll. i l'horta de 250 ll. —M. Güell - J. Rovira, *Op. cit.*... També pot consultar-se directament la vàlua, a l'AHPT, Secció Economia i Hisenda, núm. 178—.
- Creiem que les terres que detenia Joan Morenas les podia haver heretat del seu pare. Aquest havia capbreat el 1611 una vinya de dos jornals a l'indret de la Serra, que havia adquirit el 25 d'agost de 1608 per compra feta a Joan Salmay en la notaria de la rectoria arbocenca; també declarava una altra peça de terra d'un jornal, erma, a l'indret de Comelles, que havia comprat al cirurgià Pere Molins en data 24 de febrer de 1611; AHPT, l'Arboç, Capbreus de 1611, reg. 3971, caixa 7, pp. 72 i 131.
- (41) Acabament del document «Litteris requisitio», al f. 38è.v.
- (42) F. 22è.